

Bieńkowski, Tadeusz

"Tradycje i współczesność. Księga pamiątkowa Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1930-2005", Toruń 2005 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 50/3-4, 263-266

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tradycje i współczesność. Księga pamiątkowa Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1930–2005. Komitet Redakcyjny: Juliusz Łukasiewicz, Maciej Mycielski – sekretarz, Jan Tyszkiewicz – redaktor. Skład i łamanie Wydawnictwo Dig. Toruń 2005, s. 1–800. ilustr., nakład 1000 egzemplarzy.

Ta *Księga pamiątkowa* jest nie tylko ważnym dokumentem historycznym obejmującym dzieje 75 lat Instytutu, ale może być również pasjonującą lekturą. Księga jest bowiem doskonale zredagowana, teksty, które wchodzi w jej skład są z reguły świetnie napisane i dotyczą spraw bardzo interesujących.

Wiadomo skądinąd, a potwierdzają to także wykazy absolwentów powojennych Instytutu Historycznego UW, że tę placówkę naukową ukończyło wielu wybitnych ludzi, zasłużonych dla nauki, polityki, oświaty i organizacji życia społecznego. Środowisku historyków nauki Instytut Historyczny również nie jest obcy. Niejeden z pracowników IHN PAN ukończył studia historyczne właśnie tam, a absolwentami Instytutu Historycznego są również byli dyrektor IHN profesor Józef Miąso i obecny dyrektor profesor Kalina Bartnicka.

Księga pamiątkowa liczy 800 stron, ale i ta znaczna objętość byłaby za małą, gdyby redaktorzy zdecydowali się uwzględnić wszystkie dokonania Instytutu Historycznego. Musieli dokonać pewnej selekcji bardzo obszernego materiału dokumentacyjnego. Zasady doboru i układu treści wyjaśniają we *Wstępie* (s. 5):

„Księga pamiątkowa, która jest jedną z form uczczenia naszego 75-lecia, nie jest – i nie może być historią Instytutu. Ta wymagałaby badań obejmujących zarówno dzieje nauki historycznej, jak i dzieje dydaktyki, konieczne na tle społecznej i politycznej historii Polski. Pragniemy przypomnieć dzieje Instytutu w sposób mniej zobowiązujący i zasadniczy, ale bliższy opiniom, postawom i uczuciom nas samych, szczególnie zaś tych, którzy już od nas odeszli, a przez wiele lat tworzyli Instytut i decydowali o jego działalności. Dlatego Księga pamiątkowa składa się z wypowiedzi jego pracowników i studentów. Tylko część umieszczonych w niej tekstów została napisana obecnie, na zamówienie redakcji. Większość to teksty powstałe w przeszłości, nawet w początkach działania Instytutu, zebrane teraz i w ten sposób przywracane pamięci. Mamy nadzieję, że zebranie tych tekstów rozproszonych w różnych czasopismach, księgach, drukach ulotnych, archiwach prywatnych, tworzy nową jakość i buduje całościowy obraz Instytutu, tak jak go formowali nasi poprzednicy i my sami. Czy obraz ten jest dzięki temu wyczerpujący i prawdziwy? Możemy tylko powiedzieć, że szukając tekstów dotyczących Instytutu, staraliśmy się dotrzeć do możliwie licznych

i różnorodnych wypowiedzi zarówno przywódców naszego środowiska, jak i jego szeregowych członków.”

Jest to bardzo dobra charakterystyka omawianego tomu. Przede wszystkim informuje ona, że redaktorzy starali się zebrać dokumentację nie tyle samego Instytutu Historycznego jako struktury administracyjnej, ile wiadomości o ludziach, którzy w ciągu dziesięcioleci przez Instytut się przewinęli. To zadanie redaktorzy wykonali wręcz znakomicie, można powiedzieć wzorcowo, dając niejako przykład innym opracowującym podobne księgi jubileuszowe.

Ludzie, którzy się przewinęli przez Instytut, to wykładowcy i pracownicy administracyjni oraz studenci. Wokół tych grup osób, różnych form życia naukowego oraz roli społecznej Instytutu zgrupowane zostały odnośne teksty podzielone na cztery części. Część pierwsza nosi tytuł *Poczet zasłużonych profesorów* i obejmuje napisane przez kolegów i uczniów wspomnienia o 33 zmarłych wybitnych uczonych. Wspomnienia dotyczą Wacława Tokarza, Zdzisława Zmigryder-Konopki, Kazimierza Zakrzewskiego, Majera Bałabana, Ludwika Widerszala, Marcelego Handelsmana, Myrona Korduby, Jana Korwina Kochanowskiego, Tadeusza Wałek-Czarneckiego, Stanisława Kętrzyńskiego, Emila Kipy, Natalii Gąsiorowskiej, Janusza Wolińskiego, Tadeusza Manteuffla, Stanisława Herbst, Wandy Marii Moszczeńskiej, Benedykta Zientary, Ludwika Bazyłowa, Jadwigi Karwasińskiej, Mariana Małowista, Stefana Kieniewicza, Andrzeja Zahorskiego, Izy Bieżuńskiej-Małowist, Jerzego Skowronka, Henryka Paszkiewicza, Aleksandra Gieysztora, Ireneusza Ihnatowicza, Henryka Jabłońskiego, Antoniego Mączaka i Andrzeja Bartnickiego.

Część druga, zatytułowana *Seminaria i kierunki badań*, ukazuje różnorodność tematyczną i rozmach organizacyjny badań historycznych prowadzonych w Instytucie. Stąd dopiero widać, jak silnym środowiskiem naukowym był Instytut Historyczny, jak rozległa była skala zainteresowań profesorów, jak intensywna tu była praca badawcza i jak skuteczna dydaktyka.

W części trzeciej: *Teoria, życie i praktyka* wypowiadają się wybitne indywidualności naukowe (głównie profesorowie Tadeusz Manteuffel, Aleksander Gieysztor, Stanisław Herbst, Henryk Samsonowicz) o „wewnętrznych” zagadnieniach dyscyplin historycznych: roli wychowawczej historii, godności i ethosie zawodu historyka, kształceniu naukowych kadr historycznych, cechach szczególnych wykładu historycznego. Ponieważ część ta obejmowała nie tylko „teorię”, ale również „życie i praktykę” znalazł się w niej esej-wspomnienie o dziejach i losach Instytutu Historycznego w latach 1980–1983 to jest w okresie „Solidarności” i stanu wojennego. Zawartość treściowa tej części jest bardzo bogata i może ze wszech miar zainteresować swą różnorodnością faktograficzną i głębokością intelektualną. Dla przykładu można zacytować znamieny fragment z wypowiedzi profesora Aleksandra Gieysztora pochodzącej z ok. 1980, niedrukowanej poprzednio i wydobytej z rękopisu przez redaktorów *Księgi*. Wypowiedź

nosi tytuł *Ethos polskiego historyka* i zajmuje się normami i obowiązkami moralnymi historyka. Na s. 343–344 czytamy:

„W odróżnieniu bowiem od nauk eksperymentalnych, przynajmniej na ich elementarnym poziomie, gdzie powtarzalność doświadczenia badawczego jest wystarczającym kryterium prawdy, w naszym zawodzie prawda, a nawet prawdopodobieństwo są mierzone przez tego, co je formuluje, tzn. przez samego historyka. Jak wiadomo, lekarstwem na subiektywizm jest intersubiektywizm, tzn. ocena dokonywana w kręgu ekspertów, ich krytyka, możliwie swobodna i możliwie kompetentna, tzn. powtarzająca możliwie daleko i szeroko doświadczenia poprzednika. Ceniśmy tę wolność krytyki i istocie rzeczy możemy – my, historycy – być nawet z niej dumni, spoglądając na łamy recenzyjne „Kwartalnika Historycznego” czy „Przeglądu Historycznego” i porównując je z odpowiednimi działami naszych czasopism historycznych. Ale nikt z krytyków zewnętrznych nie powinien być tak surowy, jak sam historyk w swych zmaganiach ze źródłami, ich krytyką, ich lukami, ich wieloznacznością i niepewnością. Przekonać innych odpowiednim układem argumentów nie jest aż tak trudno. Trudno, bardzo trudno, jest przekonać samego siebie do pomysłu badawczego, do możliwości jego zadowalającego sprawdzenia, do interpretacji tego pomysłu. Dlatego na czoło wymagań etycznych historyka niech będzie wolno wysunąć postulat wierności i szczerości warsztatowej jego postępowania poznawczego. To właśnie już tam, a nie dopiero w interpretacji mieści się cała słuszność Cycerońskiego zdania o pierwszym prawie historii, aby nie ośmielić się powiedzieć cokolwiek fałszywego i aby śmiało mówić całą prawdę. To w wyczerpaniu dostępnych źródeł, to w ich ocenie, w wyważaniu jak dalece zmieniają one założenie wyjściowe, owo wstępne pytanie, które zadaje się źródłom, w tym wszystkim mieści się zbiór kryteriów prawdziwie etycznego postępowania członka naszej profesji.”

Te słowa mogą zapaść głęboko w świadomość komuś, kto uprawia historię, a takich fragmentów (pochodzących od profesora Gieysztor i od innych profesorów) jest w *Księdze* wiele, bardzo wiele. Są wymownym dowodem na to, jak wybitnych uczonych posiadał Instytut.

Część czwartą, pod tytułem *Studia i studenci*, wypełniają wspomnienia byłych studentów Instytutu Historycznego, (obecnie już w większości profesorów). Wspomnienia odnoszą się oczywiście do lat młodości autorów i pod ich piórem odżywają wykłady i seminaria sprzed wielu lat (nawet w warunkach konspiracyjnych podczas wojennego tajnego nauczania), objazdy terenowe „czyli praktyka poznawania zabytków”, praca w Studenckim Kole Naukowym Historyków.

Cztery części *Księgi pamiątkowej* upamiętniają działalność bardzo wielu osób w różny sposób związanych z Instytutem Historycznym. Ale te części zachowują również dla potomności myśli, słowa i dzieła, które uczą inspirują, wychowują, ukazują wzory do naśladowania.

Aneksy (łącznie 13), *Lista absolwentów z lat 1946–2004*, *Album ilustracji* i niezmiernie dokładny *Indeks osób* dopełniają przebogatą ofertę informacji, jaką czytelnicy otrzymują w Księdze. A przecież wspomnieć także trzeba o luksusowym wyposażeniu zewnętrznym, doskonałym papierze, wykwintnym kroju czcionki, albumowej oprawie. Pomysłodawca *Księgi* profesor Jan Tyszkiewicz obdarzył Instytut Historyczny pomnikiem godnym Jubileuszu. Można o tym dziele z pełnym uzasadnieniem powiedzieć: „Książka mądra i piękna jak głowa Ateny.”

Tadeusz Bienkowski
Warszawa

I. Wojnar, J. Kubin (red.): *Bogdan Suchodolski – w stulecie urodzin. Trwałość inspiracji*. Warszawa 2004, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, 342 s.

Tytuł niniejszej książki, stanowiącej siódmą z kolei publikację przygotowaną przez Zespół Edukacji i Kultury działający w ramach Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, ma szczególny charakter. Niniejsza publikacja została bowiem wydana tuż po zakończeniu interdyscyplinarnej konferencji zorganizowanej dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Bogdana Suchodolskiego (27.12.1903). Konferencja została zorganizowana przez Komitet, w którego skład weszły osoby reprezentujące bądź to instytucjonalnie, bądź personalnie, podstawowe obszary badań i działalności, które były bliskie Suchodolskiemu. Konferencja ta miała miejsce w dniach 28–29 października 2003 r. w Domu Pracy Twórczej PAN w Mądralinie k/Warszawy i brało w niej udział ponad sześćdziesiąt osób, spośród których znalazło się *gros* byłych współpracowników i uczniów profesora. Jak wiadomo, Suchodolski był jednym ze współtwórców, a zarazem animatorów Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus”, z którego inicjatywy zorganizowano owo posiedzenie. Od samego początku istnienia Komitetu, do końca swojego życia profesor związany był z jego działalnością, zaczynając od kierowania Komisją Kultury, Kształcenia i Wychowania, a kończąc na przewodniczeniu Zespołowi Edukacji i Kultury.

Drużga część tytułu książki – *Trwałość inspiracji* – ma swoje uzasadnienie w fakcie, że zasadniczą intencją komitetu organizacyjnego dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Suchodolskiego było ukazanie trwałej aktualności i wciąż żywej inspiracji wyływającej z jego dzieł oraz zaangażowanej działalności na forum publicznym.

Nazwiska redaktorów, pod których kierownictwem niniejszy zbiór studiów został wydany, dobrze znane są polskim pracownikom nauki. Irena Wojnar znana jest w kręgach naukowych jako wieloletnia współpracowniczka Suchodolskiego, która po jego śmierci w 1992 r., przejęła po nim kierowanie Zespołem